

**Sevinc Tofiq qızı Vəliyeva**  
Naxçıvan Müəllimlər İnstitutunun  
Pedaqogika və psixologiya kafedrasının müdiri,  
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru  
<https://orcid.org/0009-0000-0710-6324>  
E- mail: veliyeva\_1979@bk.ru  
[https://doi.org/10.69682/arti.2026.93\(1\).50-56](https://doi.org/10.69682/arti.2026.93(1).50-56)

## **HƏYAT BİLGİSİ FƏNNİ ÜZRƏ TƏLİM XARAKTERLİ SİNİFDƏNXARİC MƏŞĞƏLƏLƏRDƏ AZƏRBAYCANIN FLORA VƏ FAUNASINA, TƏBİƏTİNƏ QAYĞIKEŞ MÜNASİBƏT FORMALAŞDIRMAĞIN İMKANLARI VƏ YOLLARI**

**Sevinj Tofiq Vəliyeva**  
head of the department of Pedagogy and psychology  
at Nakhchivan Teachers Institute  
doctor of philosophy in pedagogy

## **POSSIBILITIES AND WAYS OF DEVELOPING A CARING ATTITUDE TOWARDS THE FLORA, FAUNA AND NATURE OF AZERBAIJAN IN EXTRACURRICULAR ACTIVITIES ON THE SUBJECT "EXPLORING THE WORLD"**

**Севиндж Тофи́г гызы Велиева**  
заведующий кафедрой Педагогике и психологии,  
Нахчыванского Института Учителей  
доктор философии по педагогике

## **ПУТИ И ВОЗМОЖНОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ БЕРЕЖНОГО ОТНОШЕНИЯ К ФЛОРЕ, ФАУНЕ И К ПРИРОДЕ АЗЕРБАЙДЖАНА ВО ВНЕКЛАСНЫХ ЗАНЯТИЯХ ОБУЧАЮЩЕГО ХАРАКТЕРА ПО ПРЕДМЕТУ ПОЗНАНИЕ МИРА**

**Xülasə.** İbtidai sinif müəllimləri Həyat bilgisi fənni üzrə təlim xarakterli sinifdən xaric məşğələlər təşkil etməklə, bu məşğələlərin imkanlarından faydalanmaqla, kiçikyaşlı məktəblilərdə Azərbaycanın flora və faunasına, təbiətinə qayğıkeş münasibətin formalaşdırılmasına nail ola bilərlər.

Məqalədə həyat bilgisi fənni üzrə təlim xarakterli sinifdən xaric məşğələlərdə Azərbaycanın flora və faunasına, təbiətinə qayğıkeş münasibət formalaşdırmağın imkanları və yolları diqqətə çatdırılır.

**Açar sözlər:** həyat bilgisi, Həyat bilgisi fənni, təlim xarakterli sinifdən xaric məşğələlər, Azərbaycanın flora və faunası, təbiətinə qayğıkeş münasibət, təbiətə qayğıkeş münasibətin formalaşdırılması

**Abstract.** Primary school teachers can achieve the formation of a careful attitude towards the flora and fauna of Azerbaijan in younger students by organizing extracurricular activities on the subject "Exploring the World" and using the opportunities of these activities.

The article draws attention to the possibilities and ways of forming a careful attitude towards the flora and fauna of Azerbaijan in extracurricular activities on exploring the world.

**Key words:** life sciences, life sciences subject, educational extracurricular activities, flora and fauna of Azerbaijan, caring attitude towards nature, formation of caring attitude towards nature

**Аннотация.** Учителя начальных классов могут добиться формирования у младших школьников бережного отношения к флоре и фауне Азербайджана, организуя внеклассные занятия по предмету «Познание мира» и используя возможности этих занятий.

В статье обращается внимание на возможности и пути формирования бережного отношения к флоре и фауне Азербайджана во внеклассной деятельности по предмету Познание мира.

**Ключевые слова:** познание мира, предмет Познание мира, внеклассные занятия обучающего характера, флора и фауна Азербайджана, бережное отношение к природе, формирование бережного отношения к природе

II sinif şagirdləri ilə məşğələdə müəllim Əhməd Cəmilin “Vətən” şeirini yada salır. Məktəblilər Rəşid Behbudovun ifasında “Vətən” nəğməsini dinləyirlər. Musiqinin sədaları altında monitorda ölkəmizin gözəl təbiəti göz oxşayır. Əsrarəngiz mənzərələr bir-birini əvəz edir: Xəzər dənizinin qumlu sahilləri, Göy Gölün əsrarəngizliyi, yaşıllıqlar və gül-çiçəklərlə dövrələnmiş Maralgöl, enliyarpaqlı meşələr, göy çəmən-lər, nadir quşlar, daha nələr nələr.

Mahnı sona yetir. Şagirdlər Azərbaycan təbiətinin təsiri altındadırlar. Bu təbiətə görə, maddi və mənəvi sərvətlərimizə görə milli ifti-xar hissləri keçirirlər. Müəllimin sualına cavab olaraq şagird deyir:

– Azərbaycanımız gözəl təbiətə malikdir. Bizim borcumuz, vəzifəmiz bu gözəlliyi qoru-maq və inkişaf etdirməkdir.

Digər şagird:

– Biz ölkəmizin bitki və heyvanat aləminə qayğı ilə yanaşmalıyıq. Təbiətə qayğısız, laqeyd münasibət bəsləyən şəxsləri başa salmaq lazı-mdır ki, havamız, suyumuz, qıdamız nə qədər saf, təmiz, təbii olsa, ömrümüz bir o qədər uzun olar.

Başqa şagird:

– Parklarda, bağ-bağçalarda meyvə ağacla-rı, rəngbərəng gül-çiçək olur. Baxımsız olduqda onlar quruya bilər. Bitkilər də, ağaclar da, kollar da canlıdır. Nəfəs alırlar. Yaşıllıq bizim üçün ok-sigen istehsal edir. özümüzü bu oksigendən məhrum edə bilmərik.

Həyat bilgisi fənni üzrə təlim xarakterli si-nifdən xaric məşğələlərdə müəllimin tapşırığına əsasən, məktəblilər bitki və heyvanat aləminə, təbiətə dair atalar sözləri və məsəllərinə müraciət edir, bayatılar, şeirlər deyirlər. Tapmaca söyləyib cavabını tapırlar.

Təlim xarakterli sinifdən xaric məşğələdə mükafatlanma həyata keçirilir. Müsəbiqə elan olunur: kim vətənin ekoloji aləminə, atmosferinə, flora və faunasına, hidrosferi və biosferinə, qo-ruqlarına, balıqlarına dair məzmunlu faktlar və məlumatlar çatdırarsa, rəğbətləndirəcəkdir. Şeir, mahnı müsəbiqəsi də keçirmək mümkündür.

Müəllim onlara Vətənimizə aid bir şeiri təqdim edir. Müəllifi bilinməyən “Belə sevdim, mən Vətəni” şeirində Vətənə məhəbbətlə yanaşı onun təbiətinin gözəllikləri təsvir olunub. Hə-min şeirlə bağlı şagirdlərə suallar verilir.

Şeirə münasibət bildirmək, tərənnüm olu-nan başlıca məsələləri vurğulamaq məktəblilərə

tapşırıla bilər. Müəllim ölkəmizin bitki və hey-vanat aləminə, təbiətinə qayğı ilə yanaşmağın və təbiəti qorumağın vacibliyinə diqqəti yönəldir.

Müəllim:

Vətən bizim ürəyimiz,

O, suyumuz, çörəyimiz.

Ölsək belə, gərəyimiz,

Belə sevdim, mən Vətəni, – söyləyən şair Vətənin bizim ürəyimiz, suyumuz, çörəyimiz ol-duğuna diqqəti yönəldir. İnsanın mövcudluğu üçün başlıca rol oynayan şeyləri diqqət mərkəzi-nə gətirir. Hətta “ölsək belə, Vətənimizin yenə də “gərəyimiz” olduğunu deyir.

Şagirdlərin gəldikləri qənaət: “Çox gözəl mənalandırmadır”.

Həyat bilgisi fənni üzrə təlim xarakterli sinifdən xaric məşğələdə təqdim olunan şeirin aşağıdakı beyti üzrə şagirdlərə sual verilir:

Göy Gölü var, Xəzəri var,

Xəbislərin nəzəri var.

Müəllim: – Şair nə üçün “Xəbislərin nə-zəri var” deyir? Kimlərdir bu xəbislər?

Şagirdlər cavablandırmağa çalışırlar:

– Azərbaycanımızın gözəl dənizi var – Xəzər dənizi. Gölləri də var: Göy Göl. Bu gö-zəllik düşmənlərimizi narahat edir, yuxularını ərsə çəkir.

Başqa sual. Şagird: – Bizim daha hansı gölümüz var?

Müəllim:

– Ölkəmizdə təxminən müxtəlif xarakterli 450 göl mövcuddur. Onlardan Maralgöl, Böyük-şor, Qanlıgöl, Ağgöl, Qaragöl və başqaları

Şagird: – Bizim qürbətdə olan gölümüz də var.

Müəllim: – Doğrudur. Göycə gölü hazırda erməniləri məskunlaşdığı ərazidə yerləşir. Hə-min ərazi tarixən Azərbaycan torpağı olub. Azərbaycanlıların, Aşıq Ələsgərin vətəni olub və hazırda da vətənidir o torpaqlar.

Müəllimin sualı: – Göy Göl, Maralgöl harada yerləşir?

Məktəbli: – Göy Göl Gəncə şəhəri yaxın-lığındadır. Maralgöl də həmçinin.

Göycə gölü

Müəllim:

– Göycə gölü barədə nə deyə bilərsiniz?

Şagird:

– Xəzər dənizində, Kür çayında, Göy Göldə, Araz çayında, Maralgöldə olduğu kimi Göycə gölündə də zəngin balıq və canlılar aləmi

mövcuddur. Bu göllər yaşıllıqlarla, meşələrlə, əhatə olunublar. Meşələrdə heyvanlar və quşlar məskunlaşıblar. Göllərimiz, çaylarımız, bulaqlarımız ölkəmizin təbiətini gözəlləşdirir.

Məşğələnin ruhuna uyğun olaraq misralar səslənir. Həmin misralarda uca dağların baş-başa dayandığı, düzlərin isə, bir tamaşa; dərələri – dərən, yaylaqların səpsərin olduğu; Vətənin qoyununun da gözəlliyi, doğmalığı tərənnüm edilir.

Müəllim: – Uşaqlar, şeirlə bağlı fikrinizi bildirin.

Məktəbli: – Şeiri dinlədikcə Kəpəz dağı, İlandağ, Şahdağı, Əlincədağ, Tufandağ, Dəli dağı, Talış dağları, Böyükdüz dağı yada düşür.

– Müəllim: – Uşaqlar, siz bilirsinizmi ki, Azərbaycanımızın ərazisinin təxminən 60 faizini dağlıq ərazilər tutur.

Şagird: – Müəllim, bunu bilmirdik. Yaxşı ki, öyrəndik.

Müəllim: – Bu dağlardan hansılar barədə məlumat verə bilərsiniz?

Şagird S.: – İcazənizlə Kəpəz dağı barədə məlumat verim.

Müəllim: – Buyur.

Şagird S.: – Göygöl rayonunun ərazisindədir. 3066 metr hündürlüyündədir. Zəlzələlər səbəbindən Kəpəz neçə dəfələrlə uçqunlara məruz qalmışdır. Axırncı uçqun 1139-cu ildə olmuşdur. Kəpəzin yerindən qopan sal daşlar, qaya parçaları Ağsu çayının dərəsinə yuvarlanmış, çayın qarşısını qapayaraq Göy Gölü, Maralgölü meydana çıxarmışdır.

Müəllim: – Çox yaxşı. Yoldaşlarına çox yaxşı məlumat çatdırdın. Daha kimin sözü var?

Şagird V.: – Mən İlandağ barədə danışmaq istəyirəm. Bu dağ Culfa rayonunun ərazisindədir. 2415 metr hündürlüyündədir.

Şagird Ü.: – Müəllim, olar ki, mən əlavə edim?

Müəllim: – Buyur.

Şagird Ü.: – Dağ vulkan səciyyəlidir. Zirvəsinin aldığı formaya bu dağı Haça dağ da adlandırırlar.

Şagird P.: – İlandağla bağlı bir rəvayət var. Nuh peyğəmbərin gəmisini, sən demə, Gəmiqaya ilə yanaşı digər bir dağ zirvəsinə də çırpılıbmış. Toxunuşdan gəmi çox yırgalanıb. Bunu görən Nuh peyğəmbər üzünü gəmidəkilərə tutaraq: “İlan, dağdır”, – söyləyib. Həmin rəvayət dillərdə dolaşaraq, “İnan dağ” “İlandağ” şəklini alıb.

Şagird B.: – Mən Əlincə dağı barədə məlumat vermək istəyirəm. Bu dağ zirvəsinin hündürlüyü 1821, 4 metrdir. Naxçıvan Muxtar Respublikasının Culfa rayonunda yerləşir.

Şagird G.: – Əhməd Cəmil “Vətən” şeirində “düzlərimiz” söyləyəndə ola bilsin ki, Cıdır düzünü fikrində tutub. Cıdır düzü Şuşa şəhərindədir. Bu düzdə vaxtilə müxtəlif oyunlar (“Yaylıq oyunu”, “Papaq oyunu” və s.) yarışlar, qaçış və covqan oyunları təşkil edilirdi. Özü də yarışlar atlardan başqa həm də dəvələrlə keçirilmiş. Qoç və dəvə döyüşləri, olurmuş. Burada pəhləvanlar güclərini sınıyarlarmış. Qələbə qazananlar mükafatlandırılmış.

Şagird T.: – Azərbaycanın maddi və mənəvi sərvətləri həmişə qibtə doğurub. Dostlar buna sevinib, düşmənlər od tutub yanıb.

– Respublikamız dünyada çayları, sərin bulaqları, gölləri, yaylaqları, təmiz havası, dərman bitkiləri, ətirli çiçəkləri ilə tanınır. Çay və göllərimizin sahillərində maral, ceyran, cüyür gəzib dolaşmış, qidalanmış, saf sudan içmişlər. İnsanlar saf sulu, göy rəngə çalan suyunu bəyənərək gölə Göygöl adını vermişlər. Ölkəmizin bitki və heyvanat aləmi ekoloji mühiti zənginləşdirən, saflaşdıran amildir. Onlara qayğı varsa, qorunursa ekologiya da mühafizə edilmiş olur.

Həyat bilgisi fənni üzrə təlim xarakterli sinifdən xaric məşğələlərdə şəkillər üzrə tapşırıq və suallar əsasında şagirdlər bu və ya digər flora və fauna nümunəsi barədə məlumat verirlər.

**Qızılgül** – güllərin şahıdır. Bayramlarda, ad günlərində, toy məclislərində insanlar, sevgililər bir-birlərinə qızıl gül təqdim edir, sevinclərini bir-birlərinə çatdırırlar. Qızılgül evləri bəzəyir, ətri gözəldir, özü qəşəngdir, göz oxşayır, mənzilə, məclislərə yaraşlıq verir. Qızılgül kolunun hündürlüyü haradasa 1,5-2,0 metr olur. Gövdəsi yaşıl, yaxud qırmızı-yaşıl tikanlıdır. Çiçəyi 100-ə qədər ləçəyi əhatə edir. Qızılgülün 300-ə yaxın növü, 3 min sortu mövcuddur. Həmin növlərdən biri olan efiryağlı qızılgül əlli ilə qədər yaşaya bilir.

Qızıl gül ləçəyindən ətir, mürəbbə, yağ hazırlanır. 1 kiloqram qızıl gülü əldə etmək üçün 4 ton ləçək lazımdır. Bu yağın qiyməti az qala 10 min dollara çatır.

Yer üzündə zanbağın 240 cinsinə və 4000 növünə rast gəlmək mümkündür.

**Suallar:** 1. Qızılgül kolunun hündürlüyü neçə metr olur? 2. Siz hansı gülü daha çox xoş-

layırsınız? 3. Siz qızılgülü xoşlayırsınız? 4. Qızılgülün neçə növü vardır?

**Zanbaq gülü.** Qızılgül kimi zanbaq da bayramların, ad günlərinin, toyların bəzəyidir. Zanbaq gülünün adı “türban” mənasına verən fars sözü “toliban”dan alınmışdır. Bu, təsadüfi deyildir. Zanbaq gülünün qönçəsi baş örtüyünə oxşayır. Onun vətəni İran hesab edilir.

Zanbaq göy və qara, hamar və çoxləçəkli, iri və kiçik, alçaq boylu olur. Onun təxminən 3 metr hündürlüyə çatan növlərinə də rast gəlmək mümkündür.

Zanbaq İrandan Türkiyəyə aparılıb, lalə adlandırılıb. Deyilənə görə, Türk sultanının bağ-bağçasında yaz aylarında haradasa 500 min zanbaq çiçək açarmış. Hər il zanbaq gülü ilə bağlı bayram mərasimləri təşkil olunurmuş.

Hazırda da yaz girəndə İstanbul şəhərinin Əmirgan parkında zanbaq (lalə) festivalı olur.

Zanbaq bütün dünyada yayılmışdır, sevilir. İndi Yer üzündə zanbaqların 2500-dən çox növü var.

**Suallar:** 1. Zanbaq gülünün adı hansı söz-dən götürülmüşdür? 2. Zanbaq gülünün qönçəsi nəyi xatırladır? 3. Zanbaq gülü hansı rənglərdə olur? 4. Türkiyə sultanının zanbağa münasibəti necə olub? 5. Türk sultanının bağında neçəmin zanbaq çiçək açarmış? 6. Hazırda yaz ayında Türkiyənin hansı ərazisində zanbaq (lalə) festivalı keçirilir? 7. Yer üzündə zanbağın neçə növü var?

**Qərənfil gülü.** Gül-çiçəklər arasında Qərənfil gülünün həmişə öz ad-sanı, şöhrəti olub. Qızılgül, Ətirşah, Zanbaq, Lalə... kimi. Bayram günlərində, təntənəli mərasimlərdə digər qiymətli, gözəl güllər kimi Qərənfilə də dəstək bağlayıb, çələng bağlayıb təqdim edər-dilər. 8 Mart – Qadınlar günündə xanımlara qərənfillər verər, onları təbrik edər-dilər.

Qərənfil müxtəlif rənglərdə olur: ağ, qırmızı, çəhrayı, sarı, çəhrayı kantlı və s.

Qərənfil ilin bütün fəsillərində olur. Əkilib bitdiyi kimi, istixanalarda da yetişdirilir. Bakıda qərənfil gülçülükləri mövcuddur. Məsələn, Nardaran gülçülüüyü.

Rəngindən asılı olaraq bu gülün mənası var. Belə ki, qırmızı qərənfil qızılgül kimi – eşq və sevgidən, çəhrayı qərənfil məsumluq, həssaslıq və məhəbbətdən, ağ qərənfil - təmizlik və saflıqdan xəbər verir.

Sevgi, məhəbbət, eşq, məsumluq, saflıq rəmzi olan qərənfil ölkəmizdə birdən-birə göz yaşlarına büründü. Sevinci, xoşbəxtliyi, bəxti-yarlığı, xoş müjdəsi yoxa çıxdı. Həmin vaxtdan nə aç, nə çox, düz 34 il ötür. 1990-cı il yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə Qırmızı ordu dəstələri tanklarla, zirehli texnika ilə Bakıya soxuldular. Erməni özbaşınalığına, vəhşiliyinə, torpaq iddiasına göz yuman Sovet rejiminə qarşı azadlıq səsinə qaldıran dinc sakinlər gülləbaran edil-dilər. Neçə yüz Azərbaycan vətəndaşı öldürüldü, yüzlərlə şəxs itkin düşdü. Gül yetişdirənlər qərənfil güllərini gətirib küçələrdə iz buraxmış qan ləkələrinin üzərinə düzdülər. Bakıda, rayon və şəhərlərdə “Şəhidlər xiyabanı”ları salındı. Şəhid məzarlarını, xiyabanları qərənfillər bəzədi. Həmin gündən respublikamızda qərənfil matəm gülü elan olundu.

30 ildən çoxdur ki, ad günlərində, bayramlarda, toyda insanlar daha qərənfillə bir-birlərini təbrik etmirlər. Rəhmətə getmiş əzizlərini, 20 yanvar şəhidlərini, Qarabağ müharibəsində həlak olanları ziyarət edəndə qərənfil gülündən istifadə edirlər.

Bu məlumatı kiçikyaşlı məktəblilərə çatdıram müəllim daha sonra onları Z. Kazımova “Bir gülün dəyişən taleyi: Qərənfil gülü” hekayəti ilə tanış edirlər. Həmin tanışlıqdan sonra şagirdlərə suallar verilir.

**Suallar və tapşırıq:** 1. Bu hekayənin müəllifi kimdir? (*Zeynəb Kazımova*). 2. Baba hər il yanvarın 19-da Zərifəni hara aparırdı? (*Şəhidlər xiyabanına*). 3. Baba gül mağazasına yaxınlaşıb hansı güldən aldı? (*Qərənfil gülündən*). 4. Şəhidlər xiyabanına yaxınlaşanda baba adəti üzrə nəvəsinə neçə dənə gül verirdi? (2 gül). 5. Baba Zərifəyə nə üçün 3, 5 gül deyil, 2 gül verirdi? Yəni tək yox, həmişə cüt gül verirdi? (*ad günlərində, toylarda, bayramlarda verilən güllər, adətən tək olur, matəm mərasimlərində verilən güllər isə, cüt*). 5. Baba Zərifənin “Nə üçün biz həmişə bu güldən alıb gətiririk. Niyə başqa güllərdən almırıq?” – sualına baba nə cavab verdi? (*baba qanlı, qara yanvarı yada salır*). 6. Hekayədə göstəriləni kimi, Zərifə ayaq saxlayıb məzar daşında öz əksini tapmış Fərizə ilə İlhamın şəklinə baxdı. Onlar kim idi? (*onlar ər-arvad idilər. Toyları təzə olmuşdu. İlhamın şəhid olduğunu eşidən Fərizə də özüənə qəsd edir. Ulu eşqin təntənəsi*). 7. Qərənfil əvvəlki on illiklər-

dən fərqli olaraq daha sevinci, şadlığı deyil bəs nəyi ifadə edir? (*kədəri, hüznü*).

Həyat bilgisi fənni üzrə təlim xarakterli sinifdən xaric məşğələdə qeyd olunur: Azərbaycanın təbiəti gözəldir. Dünyada doqquz iqlim qurşağı var, onun doqquzu respublikamızdadır. Təbiətin gözəl olmağı o demək deyil ki, yalnız bu gözəlliklərdən faydalanasan, nemətlərindən bəhrələnəsən. Bu gözəlliyi qorumaq, zənginləşdirmək lazımdır. Bu özü Vətən, yurd sevgisi, ekoloji mühitin saflaşdırılması qayğısına qalmaq deməkdir.

Müəllim şagirdlərə müraciətlə soruşa bilər:

–“Bu gözəlliyi qorumaq, zənginləşdirmək lazımdır”, – deyirik. Bunu necə başa düşmək lazımdır.

Şagird: – Bizim hər birimiz yaşıllaşdırma hərəkətinə qoşulmalıyıq. Azərbaycan Respublikasının vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyeva, Ətraf mühitin mühafizəsi naminə beynəlxalq dialoq kampaniyasının (**İDEA**) sədri Leyla xanım Əliyeva və Bakı Media Mərkəzinin rəhbəri Arzu Əliyevanın təşəbbüsü və təşkilatçılığı ilə hər il ölkəmizdə ağacəkmə aksiyaları həyata keçirilir, minlərlə ağac basdırılır, onlara qulluq göstərilməsi təmin olunur. Belə ki, 2024-cü ilin oktyabr ayının 29-da Xətai rayonunda, “Gənclik” parkında belə bir tədbir təşkil edilmişdi. Beləliklə, Heydər Əliyevin adını daşıyan Fondun “Regional İnkişaf İctimai Birliyinin və “İDE” könüllülərinin, eləcə də Avropa Azərbaycan Məktəbi şagirdlərinin fəal iştirakı ilə 600 ədəd Eldar şamı əkilməşdir.

Bunu da qeyd etmək lazımdır ki, son zamanlar respublikamızda yaşıllaşdırma və abadlaşdırma işləri geniş vüsət almış, ağacların qanunsuz kəsilməsi, onların tərg edilməsi, budağının sındırılması və s. bu kimi hallar çox azalmışdır. Təbiətin qorunması xüsusi nəzarət altındadır. Bu, çox yaxşı haldır. Ekoloji problemlərin qarşısının alınmasının vasitələrindən biri kimi özünü göstərir.

Leyla Əliyevanın rəhbərliyi ilə İDEA İctimai Birliyinin üzvləri Bakıda qanunsuz ağac kəsilməsi hallarının qarşısını almaqdadırlar. Bakı şəhərində, digər şəhər və rayonlarımızda yüzlərlə, minlərlə yeni ağaclar əkilir. İDEA İctimai Birliyi ağacəkmə mərasimlərini genişləndirməklə Azərbaycanın florasının, təbiətinin qorunmasının zəruriliyini vətəndaşlara, o cümlədən yeniyetmə və gənclərə çatdırır. Beləliklə, insanlar

ekoloji problemlərə, ekoloji böhrana qarşı birgə mübarizəyə çağırır.

Şagird: – Belə aksiyalarda bizim hər birimiz də yazından iştirak etməliyik.

Şagird: – Azərbaycana gələn turistlərin sayı ildən-ilə artır. Əcnəbiləri ölkəmizə cəlb edən Azərbaycanın qədim tarixə malik olması, abidələrinin qədimliyi, maddi və mənəvi sərvətlərinin bolluğu, təbiətinin gözəlliyi, florası və faunası, incəsənəti, mədəniyyəti, mətbəxinin zənginliyi, xalqımızın qonaqpərvərliyi, insanların mehribanlılığı, respublikamızda hökm sürən tolerantlıq mühiti, xalqların, millətlərin burada qaynayıb-qarışması, dost və qardaş münasibətində olmasıdır.

Təlim xarakterli sinifdən xaric işin bu şəkildə aparılması kiçikyaşlı məktəblilərdə Azərbaycanın flora və faunasına rəğbət və məhəbbətin inkişafına, təbiətə qayğı ilə yanaşmanı formalaşdırmaq üçün geniş imkanlar açır.

Təlim xarakterli sinifdən xaric məşğələlərdə öyrədici materiallardan faydalanarkən heyvanlara, gül-çiçəklərə dair şifahi xalq yaradıcılığı nümunələrindən faydalanmaq mümkündür.

Təlim xarakterli sinifdən xaric məşğələlər zamanı Azərbaycanımızın florasına aid də öyrədici materiallar yada salınır. Çiçəklərlə bağlı rəvayət nəzərdən keçirilə bilər. Diqqət yetirək:

Azərbaycan dili, musiqi və Həyat bilgisi fənləri üzrə dərslərdə Azərbaycanın flora və faunası, təbiəti ilə tanışlıq hələ onların ölkəmizin bitki və heyvanat aləminə, təbiətinə qayğıkeş münasibətin təşəkkül tapacağına zəmanət vermir. Təlim xarakterli sinifdən xaric məşğələ və tədbirlərdən də faydalanmaq lazımdır.

Həyat bilgisi üzrə təlim xarakterli sinifdən xaric məşğələlərdə şagirdlərin təbiətə aid rəsm əsərləri ilə tanış olmaları da faydalıdır. Səyyar Bəhlulzadənin aşağıdakı məşhur rəsmlərini onlara təqdim etməklə fikirlərini öyrənmək mümkündür:

I-IV siniflərin Həyat bilgisi dərslərində təbiətə aid şeirlər nədənsə azlıq təşkil edir. Təlim xarakterli sinifdən xaric məşğələlərdə kiçikyaşlı məktəblilərin xalqımızın görkəmli şairlərinin, həmçinin gənc şagirdlərinin təbiətə aid şeirlərindən seçmələrlə tanış olmaları təmin edilməlidir. Bu baxımdan Səməd Vurğunun “Təbiətilhəmə çağırır mənə” şeri səciyyəvidir. Şagirdlərdə Azərbaycanımızın flora və faunasına rəğbət, məhəbbət hisslərinin inkişafına öz köməyini

göstərir, təbiətimizə, onun gözəlliklərinə qayğını tələbata çevirir. Şeiri dinləyən şagirdlərə suallar verilir. Diqqət yetirək:

**Suallar və tapşırıq:** 1. Şeirin müəllifi kimdir? 2. Müəllif haqqında nə bilirsiniz? 3. Şair ilin hansı fəslindən söz açır? 4. Dağlar nə zaman yam-yaşıl geyinir? 5. Qaynar bulaqlar nə edir? 6. Güneylər döşündəki qara nə olur? 7. Şair təbiətdən niyə ilham alır? 8. Dan yeri söküləndə təbiətdə nə kimi dəyişiklik olur? 9. Tarla və zəmilər niyə şadlanır? 10. Şeir qəhrəmanı nəyi özünə şöhrət hesab edir? 11. Haralar sərin olur? (fikrinizi şeirə əsasən deyiniz) 12. Su insanın həyatında nə kimi rol oynayır? 13. Hara su gəlir? 14. Torpağa insanın nəyi gəlir? 15. Şair Vətəni niyə bağrına basır? 16. Səməd Vurğunun "Təbiət ilhama çağırır məni" şerini əzbərləyiniz.

Həyat bilgisi fənni üzrə təlim xarakterli sinifdən xaric məşğələdə öyrədici materialın təqdimatından sonra alınan nəticələr sübut yetirdi ki, şagirdlərə bitki və heyvanat aləmi, ölkəmizin təbiətinə, dair bilik və məlumatlar onlarda maraq doğurur. Bu zaman şagirdlər Azərbaycanın flora və faunasına, təbiətinə qayğıkeş münasibət bəsləyirlər.

Sorğunun nəticələrindən görünür ki, təqdim edilən materiallardan faydalanan məktəblilər artıq bitki və heyvanat aləminə qayğı ilə yanaşmağa başlayırlar. Ağacları, gül-çiçəyi, meyvə və giləmeyvə ağaclarını, bitkiləri və heyvanları sevir, qoruyur, hər birinə həssaslıqla yanaşır, başqalarından da bu münasibəti gözləyirlər. Bu cür münasibət şagirdləri flora və faunamıza, Azərbaycanın flora və faunasına, təbiətinə yaxınlaşdırır.

#### **Qənaətlərimiz:**

-I-IV siniflərdə həyat bilgisinin öyrədilməsi zamanı şagirdlərdə Azərbaycanın flora və faunasına, təbiətinə, ekologiyasına qayğı ilə yanaşmaya nail olmaq üçün zəruri imkanlar yaradır;

– Kiçikyaşlı məktəblilərdə ölkəmizin bitki və heyvanat aləminə, təbiətə qayğıkeş münasibət

formalaşdırmaq üçün təlim xarakterli sinifdən xaric məşğələlərdən istifadə olunması faydalıdır.

– Təlim xarakterli sinifdən xaric məşğələlər keçirilərkən kiçikyaşlı məktəblilərdə ölkəmizin bitki və heyvanat aləminə, təbiətinə qayğı ilə yanaşmaya istiqamətlənən tədbirlərə geniş yer verilə bilər. "Ekoloji böhran: buna səbəb kimdir, yaxud nədir?", "Ölkəmizin ekologiyası", "Azərbaycanın florası", "Ölkəmizin faunası", "Azərbaycan təbiətinin gözəllikləri", "Gəzməli, görməli yerlərimiz", "Azərbaycan gölləri", "Azərbaycan çayları" və s. mövzularda söhbətlərin təşkili faydalıdır. Tədbirlər vaxtı şagirdlərin təbiətə qayğılı münasibətə dair fikirlərini və maraqlı məlumatlarını dinləmək olar. Söhbətlərdə təbiətin, onun gözəlliklərinin, yaşıllıqların mühafizəsi, onlara qayğının göstərilməsi ilə bağlı məlumatlar çatdırılır. Söhbətlər vaxtı bağların, meşələrin, parkların, meşədə məskunlaşmış canlıların qorunması, onlara qayğı göstərilməsi ilə bağlı tövsiyələr və məsləhətlər verilir.

– Təlim xarakterli sinifdən xaric tədbirlərdə Azərbaycanın flora və faunasına, təbiətinə qayğının göstərilməsi ilə bağlı görüşlər də şagirdlərdə ekoloji mədəniyyətin təşəkkülünə güclü təsir göstərir. Bu fikir baxımından ümumtəhsil məktəblərində Azərbaycanın flora və faunasının mühafizəsi, təbiətə qayğıkeş münasibətin formalaşdırılması ilə əlaqədar məşhur şəxslərlə görüşlər təşkil edilə bilər. Həmin görüşlərdə məktəblilər fiziki və zehni əməyin gözəllikləri, texnikanın, bədii və elmi təfəkkürün uğurları barədə məlumatla yiyələnirlər.

**Problemnin aktuallığı.** Diqqət Azərbaycanın flora və faunasına, təbiətinə qayğıkeş münasibət formalaşdırmasından gedir. Vəsitə kimi Həyat bilgisi dərsləri seçilib.

**Problemnin yeniliyi.** Həyat bilgisi fənninin tədrisində Azərbaycanın flora və faunasına, təbiətinə qayğıkeş münasibət formalaşdırması məsələləri üzərində dayanılır.

**Problemnin praktik əhəmiyyəti.** Məqalə gənc tədqiqatçılarda maraq doğuracaqdır.

### **Ədəbiyyat**

1. Abbasov, A.N. Pedaqogika: Orta ixtisas məktəbləri üçün dərslik / A.N. Abbasov. – Bakı: Mütərcim, – 2016. – 460 s.
2. Abbasov, A.N. Ailə dəyərləri: Ali təhsil müəssisələri üçün dərslik / A.N. Abbasov. – Bakı: Mütərcim, – 2024. – 108 s.
3. <https://www.trims.edu.az/noduploads/book/quot-hayat-bilgisi-quot-fanni-uzra-1-ci-sinif-ucun-darslik-1689493243-274.pdf>

4. <https://www.trims.edu.az/noduploads/book/quot-hayat-bilgisi-quot-fanni-uzra-2-ci-sinif-ucun-darslik-1720091726-165.pdf>
5. <https://www.trims.edu.az/noduploads/book/quot-hayat-bilgisi-quot-fanni-uzra-3-cu-sinif-ucun-darslik-1703741054-414.pdf>
6. <https://www.trims.edu.az/noduploads/book/quot-hayat-bilgisi-quot-fanni-uzra-4-cu-sinif-ucun-darslik-1689335496-323.pdf>
7. <https://www.trims.edu.az/noduploads/book/quot-hayat-bilgisi-quot-fanni-uzra-4-cu-sinif-ucun-metodik-vasait-1697805095-566.pdf>
8. <https://www.trims.edu.az/noduploads/book/quot-hayat-bilgisi-quot-fanni-uzra-3-cu-sinif-ucun-metodik-vasait-1669207871-786.pdf>
9. <https://www.trims.edu.az/noduploads/book/hayat-bilgisi-fanni-uzra-2-ci-sinif-ucun-metodik-vasait-1726148053-720.pdf>
10. <https://www.trims.edu.az/noduploads/book/quot-hayat-bilgisi-quot-fanni-uzra-1-ci-sinif-ucun-metodik-vasait-1695369958-579.pdf>

**Redaksiyaya daxil olub: 03.02.2026**